

Tartu Ülikool  
Sotsiaalteaduste valdkond  
Psühholoogia instituut

Lisette Kandima

PEREKONDLIKU TAUSTA JA NOORUKITE VÄÄRTUSTE KUJUNEMISE  
VAHELISED SEOSSED EESTI ASENDUSKODUDES ELAVATE NOORUKITE NÄITEL  
Uurimistöo

Juhendaja: Toivo Aavik (PhD)

Läbiv pealkiri: Asenduskodude noorte väärtused

Tartu 2017

Perekondliku tausta ja noorukite väärtuste kujunemise vahelised seosed eesti asenduskodudes elavate noorukite näitel

Kokkuvõte

Antud töös uuriti, kas perekondliku tausta ja 16–18aastaste noorukite väärtuste kujunemise vahel on seos. Selleks võrreldi asenduskodudes elavate noorte ja oma vanematega koos elavate noorte väärtusi. Töös lähtuti Schwartz'i väärtusteooriast. Uurimuses osales 69 noort, neist 34 elasid asenduskodudes ja 35 koos oma vanematega. Osalejad täitsid Väärtuste Portreeküsimustiku (PVQ-3R) ning ankeedi demograafiliste andmete kohta. PVQ-3R abil saadud vastused keskmistati ning gruppide väärtuste võrdlemiseks kasutati t-teste. Kokku püstitati kuus hüpoteesi, milles eeldati, et asenduskodude noored väärtustavad traditsioone, turvalisust ja konformsust rohkem kui oma vanematega elavad noored ning enesemääratlemist, saavutust ja võimu vähem kui oma vanematega koos elavad noored. Ükski hüpotees aga kinnitust ei leidnud. Töös arutletakse tulemuste võimalike põhjuste, töö puuduste ning tulevikuperspektiivi üle.

Märksõnad: Schwartz'i väärtusteooria, PVQ-3R, asenduskodude noorukid.

Links between familial background and value development among Estonian adolescents living in orphanages

Abstract

The aim of this study was to find out if there is a connection between family background and value development. With this aim value preferences of orphanage adolescents and home-reared adolescents were compared. The study was based on Schwartz's value theory. The sample included 69 adolescents, 34 of them lived in orphanages and 35 of them with their biological parents. Participants were asked to complete the Portrait Values Questionnaire (PVQ-3R) and give some demographic information about themselves. The answers given in PVQ-3R were centered and t-tests were used to compare means of two groups. Six hypotheses were proposed in which it was expected that adolescents from orphanages value Tradition, Security and Conformity more than home-reared adolescents, and Self-Direction, Achievement and Power less than home-reared adolescents. Nevertheless, none of these hypotheses were confirmed. Potential causes of the obtained results, weaknesses of the current study and future outlooks are discussed.

Keywords: Schwartz's value theory, PVQ-3R, adolescents in orphanages.

## Sissejuhatus

Väärtused väljendavad seda, mida inimene oluliseks peab (Schwartz, 1992). Shalom H. Schwartz'i (2012) algse teooria järgi on olemas kümme väärtuse tüüpi: võim, saavutus, hedonism, stimulatsioon, enesemääratlemine, kõikehaaravus, heasoovlikkus, traditsioonid, konformsus, turvalisus. Hiljem on aga algset teooriat täiustatud ning selle kohaselt on olemas 19 erinevat väärtust – osa algsetest väärtustest on jaotatud mitmeks alamväärtuseks (Schwartz jt, 2012). Lühikesed väärtuste kirjeldused on välja toodud töö lõpus Lisa 1 all. Osad väärtused on omavahel kongruentsed, teised jällegi konfliktised ja teineteist välistavad (Schwartz, 2012). Väärtused asetsevad iga inimese jaoks suhtelise tähtsuse järjekorras, moodustades hierarhilise süsteemi ning põhinedes erinevatel motivatsioonidel (Schwartz, 2012).

Täiskasvanutel peetakse väärtusi üsna stabiilseteks ning seetõttu on väärtuste muutumist vähem uuritud (Bardi, Lee, Hofmann-Towfigh ja Soutar, 2009). Üheks põhjuseks, miks väärtusi nähakse suhteliselt stabiilsetena, on see, et väärtustega seotud küsimustike korduval vastamisel saavad inimesed ikkagi algselt antud vastustega väga sarnased tulemused (Schwartz, 2005; viidatud Bardi jt, 2009). Selle taga võib olla asjaolu, et inimeste väärtuste hierarhiline järjekord ei ole küll muutunud, kuid muutus on toimunud väärtustele omistatava tähtsuse keskmistes tasemetes (Bardi jt, 2009).

Rokeach (1973; viidatud Bardi jt, 2009) on välja pakkunud, et ühe ja sama inimese väärtused võivad ajas muutuda nii kultuuriliste ja ühiskondlike muutuste tõttu kui ka olla tingitud muutustest isiklikes kogemustes. Kui mingi hulk inimesi kogeb üht ja sama väärtusi mõjutavat sündmust, toimuvad muutused nende väärtuste keskmistes tasemetes; kui aga erinevad inimesed kogevad erinevaid sündmusi, siis see mõjutab nende inimeste väärtuste hierarhilist järjekorda (Bardi jt, 2009).

Schwartz (2005; viidatud Gouveia, Vione, Milfont ja Fischer, 2015) on välja pakkunud, et väärtused võivad muutuda vanusega. Seda nähtust on seostatud elu jooksul muutuvate rollide ja elu erinevatest etappidest tulenevate eesmärkidega (Bardi & Goodwin, 2011). Ka Gouveia jt (2015) töö tulemused näitavad, et väärtused muutuvad elu jooksul ning muutumine on kooskõlas arusaamaga, et eri eluetappidel on inimestel erinevad ülesanded ning väärtused muutuvad kogu elu vältel vastavalt ülesannete muutumisele.

Väärtuste muutumisega on seotud ka keskkonna muutumine. Lönnqvist, Jasinskaja-Lahti ja Verkasalo (2011) uurisid ingerisoomlastest migrantide väärtusi enne ja pärast migreerumist ning uurimise tulemustena leiti, et pärast migreerumist väärtustati kõikehaaravust ja turvalisust

rohkem, võimu ja saavutust aga vähem kui enne migreerumist. Samad teadlased uurisid ingerisoomlaste väärtusi ka kaks aastat pärast migreerumist ning leidsid, et kõikehaaravuse ja turvalisuse väärtustamine olid kahanenud, saavutuse väärtustamine aga tõusnud (Lönngqvist, Jasinskaja-Lahti ja Verkasalo, 2013). Selline tulemus viitab asjaolule, et väärtused muutuvad keskkonnast (selle muutumisest) lähtuvalt, kuid mõne aja pärast saavutavad uuesti algsega sarnase taseme (Lönngqvist, Jasinskaja-Lahti ja Verkasalo, 2013).

Väärtuste stabiilsust olukorras, kus keskkond muutub, on uurinud Sundberg (2014). Tema uurimusse olid kaasatud sõdurid, kes veetsid kuus kuud Afganistanis sõjalisel missioonil. Uurimuses võrreldi sõdurite väärtusi enne ja pärast missiooni ning leiti, et väärtused jäid suhteliselt stabiilseks. Mõned väärtused siiski muutusid pisut rohkem kui teised (kuid mitte olulisel määral) ning artikli autor järeldas sellest, et erinevad elusündmused küll võivad ennustada väärtuste muutumist, kuid mitte seda, mis väärtused täpsemalt ja millises ulatuses muutuvad (Sundberg, 2014).

Eelnevalt nimetatud uurimusega haakub Daniel'i, Fortuna, Thrun'i, Cioban'i ja Knafo (2013) uurimus, mille raames leiti, et sõda mõjutab varajases teismeeas laste (*early adolescents*) väärtuste kujunemist: traditsioonid, võim ja turvalisus omandasid suurema tähtsuse kui varem; konformsuse, heasoovlikkuse, kõikehaaravuse, enesemääratlemise, stimulatsiooni ja hedonismi olulisus aga sõja mõjul langes (saavutuse kui väärtuse tähtsus alguses langes, hiljem tõusis). Teismeliste väärtusi on uurinud veel Tulviste ja Tamm (2014) ja spetsiifilisemalt just väärtuste muutumist ka Tulviste, Konstabel ja Tulviste (2014), kes leidsid, et teismeeas on väärtuste kujunemine eriti mõjutatud sündmustest ja nende interpretatsioonist.

Eelnevatest tulemustest lähtudes näib, et traumeerivad/stressirohked sündmused või ka üldisemalt muutuvad keskkonnatingimused avaldavad rohkem mõju teisme- või noorukieas ning täiskasvanuna on mõju väiksem või puudub üldse. Döring'i ja Hillbrink'i (2015) uurimuse kohaselt ei ole teismeliste väärtuste muutumiseks vaja isegi mitte suuri elusündmusi, vaid piisab väikestest igapäevastest juhtumistest, näiteks ainult ühe filmi nägemisest.

Arvestades eelnevalt välja toodud uurimusi ja nende tulemusi, on oluline uurida ka perekondliku tausta ja väärtuste omavahelisi seoseid. Väärtused on inimese jaoks juhtprintsipiideks, need on määrava tähtsusega inimese käitumises ning väärtustest tulenevad ka eesmärgid elus (Schwartz, 2012). Seepärast on oluline väärtuste kujunemist mõjutavad tegurid välja selgitada, et inimeste käitumist paremini mõista. Knafo ja Schwartz'i (2004) töö põhjal võib öelda, et vanematel on roll teismelise väärtuste kujunemisel. Ismayilova,

Ssewamala ja Huseynli (2014) uurimuses väidetakse, et asenduskoduhooldusel (*institutional care*) lapsed on haavatav grupp ning seegi annab alust oletada, et oma vanematega koos elavate noorte ning asenduskodudes elavate noorte väärtuste vahel võib ilmned erinevusi.

Seniste uurimuste seast, mis on seotud väärtuste kujunemisega, õnnestus leida ka üks, mis uuris otseselt perekondliku tausta mõju väärtustele. Nimelt on Tulviste ja Gutman (2003) oma töös käsitlenud väärtuste erinevusi asenduskodude (tol ajal lastekodude) ja tavakodude noorte vahel ning leidnud, et asenduskodudes elavad teismelised väärtustavad oluliselt vähem enesemääratlemist, saavutust ja võimu ning oluliselt rohkem konformsust ja traditsioone. Tulviste (2011) on uurinud ka erinevusi asenduskodudest ja tavakodudest pärit noorte autonoomsuses, enesehinnangus, ja hariduslikes plaanides ning leidis, et asenduskodude noored saavad emotsionaalse ja käitumusliku autonoomsuse skaaladel madalamaid skooore ning nende hariduslikud plaanid ei olnud nii ulatuslikud/laiahaardelised kui tavakodude noortel. Tulemused viitavad sellele, et asenduskodus elamine avaldab autonoomsuse arengule negatiivset mõju.

Varasemate uurimuste tulemuste põhjal on näha, et erinevused asenduskodudes ja tavakodudes elavate noorte vahel on olemas ning võib arvata, et asenduskodus elamine avaldab mõju ka noorte väärtustele. Otseselt on seda teemat käsitlenud Tulviste ja Gutman (2003), kuid nende töö on nüüdseks juba üle kümne aasta vana. Oluline on uurida, kas tänapäeval on olukord samasugune või mitte, arvestades asjaoluga, et asenduskoduteenus on sellest ajast saadik teinud läbi olulisi muutusi. Uurimistööga loodetakse teada saada, kas ja kui, siis milline seos on perekondlikul taustal ja 16–18aastaste noorukite väärtuste kujunemisel. Töös toetutakse Schwartz'i väärtusteooriale. Väärtuste mõõtmiseks kasutatakse Väärtuste Portreeküsimustikku (PVQ-3R). Eeldatakse, et noorukite perekondliku tausta ja väärtuste kujunemise vahel on seos, sest oma vanematega koos elavad noorukid saavad (seoses elu erinevate aspektide väärtustamisega) teistsuguseid kogemusi kui asenduskodudes elavad noorukid. Varasemate uurimuste tulemustest ja töö autori senistest teadmistest lähtuvalt on püstitatud järgmised hüpoteesid:

H1: Asenduskodudes elavad noorukid väärtustavad traditsioone rohkem kui oma vanematega koos elavad noorukid.

H2: Asenduskodudes elavad noorukid peavad turvalisust olulisemaks kui oma vanematega koos elavad noorukid.

H3: Asenduskodudes elavad noorukid väärtustavad konformsust rohkem kui oma vanematega koos elavad noorukid.

H4: Asenduskodudes elavad noorukid väärtustavad enesemääratlemist vähem kui oma vanematega koos elavad noorukid.

H5: Asenduskodudes elavad noorukid peavad saavutust vähem oluliseks kui oma vanematega koos elavad noorukid.

H6: Asenduskodudes elavad noorukid väärtustavad võimu vähem kui oma vanematega koos elavad noorukid.

## Meetod

### *Valimi kirjeldus*

Uurimistöös kasutatud küsimustikule vastas kokku 98 noorukit vanuses 16–18. Neist 35 elasid koos oma bioloogiliste vanematega, 21 koos bioloogilise emaga, 1 koos bioloogilise isaga, 2 koos kasuvanematega ning 34 asenduskodus. Lisaks eelmainitutele vastasid perekonna tausta uurivale küsimusele 5 noort variandiga „muu“. Edasistest analüüsides jäeti välja noored, kes elasid koos kasuvanematega või vaid ühe bioloogilise vanemaga ning ka need, kes valisid vastusevariandiks „muu“. Seega tegeleti uurimistöös edaspidi 69 noore vastustega. Analüüsi kaasatavate 16–18aastaste oma vanematega koos elavate ( $M = 16.54$ ,  $SD = 0.70$ ) noorte hulgas oli 15 poissi ja 20 tüdrukut; asenduskodus elavate noorte ( $M = 16.91$ ,  $SD = 0.79$ ) hulgas oli 17 poissi ja 17 tüdrukut. Vastajad jaotusid ühtlaselt üle kogu Eesti.

### *Mõõtevahendid*

Uurimistöös osalejatel paluti kirjalikult täita nende väärtusi hindav küsimustik – Väärtuste Portreeküsimustik (PVQ-3R) (Schwartz jt, 2012), millele oli lisatud 7 tervist mõõtvat väärtust (Aavik ja Dobewall, 2017). Kasutatud küsimustik võimaldab uurida väärtusi Schwartz'i täiustatud teooria järgi, mille kohaselt eristatakse kokku 19 väärtust. Küsimustik koosneb kokku 64 lühikesest kirjeldusest erinevate inimeste kohta. Vastajal paluti lugeda iga kirjeldus läbi ning seejärel märkida skaalal numbriga vahemikust 1-6, kuivõrd tema moodi see inimene on. Küsimustiku algusesse olid toodud ka numbriliste väärtuste tähendused (6 – väga minu moodi; 1 – pole üldse minu moodi). Analüüsi tarbeks kõik vastused keskmistati vastavalt küsimustiku autori soovitudele.

Pärast väärtusi uuriva küsimustiku täitmist koguti vastajatelt mõningaid demograafilisi andmeid. Vastajail paluti kirja panna enda sugu, vanus, elukoha maakond ning see, kellega koos nad elavad (oma vanematega/emaga/isaga/kasuvanematega/asenduskodus/üksi/muu variant). Elukoha maakonda küsiti selleks, et osata hinnata, kas vastajad jaotuvad ühtlaselt üle Eesti või esineb vastajate elukoha osas olulisi kaldeid. Paberkandjal vastanutele antud ankeet on esitatud töö lõpus Lisa 2 all. Interneti teel vastanutele esitati sisu poolest täpselt samasugune ankeet.

Küsimustikust ja demograafilistest andmetest eraldi anti vastajatele võimalus kirja panna ka oma e-posti aadress, et oleks võimalik pärast uurimistöö valmimist saata soovijatele tagasisidet selle tulemuste kohta. Meiliaadressi jätmine ei olnud kohustuslik.

### *Andmekogumisviis*

Esmalt plaaniti kõik andmed koguda interneti teel (Google keskkonnas loodud küsimustiku abil). Oma vanematega koos elavate noorteni loodeti jõuda koolide ning sotsiaalmeedia kaudu, asenduskodude noorteni aga asenduskodu personaliga kontakteerudes. Asenduskodudesse ja mõningatesse koolidesse saadeti uurimistööd tutvustav kiri koos küsimustiku lingi ja palvega, et link edastataks 16–18aastastele noortele. Interneti teel õnnestus hõlpsalt jõuda kõikide teiste 16–18aastaste noorte gruppideni (oma vanematega või ühe vanemaga koos elavate noorteni, kasuvanematega elavate noorteni), välja arvatud asenduskodus elavate noorteni. Interneti teel vastas küsimustikule vaid seitse asenduskodus elavat noorukit.

Mõnest asenduskodust saadeti töö autori algsele e-kirjale tagasisidet, et suurem võimalus saada noori küsimustikule vastama oleks siis, kui küsimustikud on paberkandjal ning keegi tuleks noorte juurde ise kohale. Arvutit kasutades eelistavat noored meelelahutust ja muid tegevusi ning küsimustiku täitmisele nad pigem oma arvutiaega ei soovi panustada. Samuti leiti, et rohkem noori oleks nõus vastama, kui neid selle eest mingil moel premeeritaks. Seetõttu otsustas töö autor andmeid koguda ka paberkandjal küsimustike abil ning asenduskodudest pärit vastajaid premeerida (Tartu Ülikooli pastapliiatsi ja tekstiilist kotiga). Sel moel õnnestus asenduskodudest kaasata veel 27 noort.

Andmeid koguti 8. novembrist 2016 16. märtsini 2017.

### *Uuringu eetilise külg*

Uurimistöös osalenutele esitati esmalt lühike tutvustus töö eesmärkidest ning selgitati, mida ja miks nende käest küsitakse (informeerimine ja teadlik nõusolek). Uurimuses osalejatele räägiti

töö eesmärkidest vaid väga üldsõnaliselt ning öeldi, et uuritakse noorte väärtusi. See, et uuriti erinevusi asenduskodus ja oma vanematega koos elavate noorukite väärtuste vahel, avaldati osalejatele alles pärast andmete kogumise perioodi lõppu (e-posti teel). Uurimistöö täpsematest eesmärkidest ei olnud tagantjärele võimalik teavitada neid noori, kes oma e-posti aadressi jagada ei soovinud. Samas ei antud osalejatele uurimistöö ja selle eesmärkide kohta ka valeinformatsiooni, seega ei olnud debriifing ilmtingimata vajalik.

## Tulemused

Väärtuste Portreeküsimustikule antud vastused keskmistati ning analüüsiti statistikaprogrammiga IBM SPSS Statistics 23. Schwartz'i algse teooria kohaste väärtuste keskmised tulemused koos standardhälvetega on välja toodud tabelis 1. Hüpoteeside kontrollimiseks võrreldi asenduskodudes elavate noorte ja oma vanematega koos elavate noorte väärtuste keskmisi tasemeid. Selleks viidi läbi iga püstitatud hüpoteesi kohta sõltumatute gruppide t-test. Andmeanalüüsis loeti tulemusi statistiliselt oluliseks juhul, kui olulisuse tõenäosus  $p < .05$ .

Tabel 1. Schwartz'i kümne väärtuse keskmised ja nende standardhälbed (keskmistatud kujul)

| Väärtus           | Koos bioloogiliste vanematega elavad noored |    | Asenduskodus elavad noored |    | t(df)        | p   |
|-------------------|---|----|----------------------------|----|--------------|-----|
|                   | M (SD)                                      | N  | M (SD)                     | N  |              |     |
| Traditsioonid     | -0.46 (0.84)                                | 35 | -0.14 (0.65)               | 33 | -1.73(66)    | .09 |
| Turvalisus        | 0.43 (0.55)                                 | 35 | 0.36 (0.49)                | 33 | 0.56(66)     | .58 |
| Konformsus        | -0.68 (0.94)                                | 35 | -0.60 (0.54)               | 33 | -0.42(54.79) | .68 |
| Enesemääratlemine | 0.16 (0.49)                                 | 35 | 0.23 (0.48)                | 32 | -0.63(65)    | .53 |
| Saavutus          | 0.34 (0.75)                                 | 35 | 0.22 (0.61)                | 33 | 0.74(66)     | .47 |
| Võim              | -1.05 (1.15)                                | 35 | -0.89 (0.96)               | 33 | -0.62(66)    | .54 |
| Hedonism          | 0.48 (0.65)                                 | 35 | 0.20 (0.73)                | 34 | 1.73(67)     | .09 |
| Stimulatsioon     | -0.04 (0.97)                                | 35 | 0.28 (0.66)                | 31 | -1.60(59.98) | .12 |
| Kõikehaaravus     | -0.03 (0.52)                                | 35 | 0.08 (0.42)                | 33 | -0.91(66)    | .37 |
| Heasoovlikkus     | 0.82 (0.48)                                 | 35 | 0.68 (0.44)                | 34 | 1.26(67)     | .21 |

Märkus: M – aritmeetiline keskmine; SD – standardhälve; N – valimi suurus; t(df) – t-väärtus (sulgudesse lisatud vabadusaste); p – olulisuse tõenäosus

Analüüsi tulemusena leiti, et asenduskodudes elavad noored ( $M = -0.14$ ,  $SD = 0.65$ ) ei väärtusta statistiliselt olulisel määral traditsioone rohkem kui oma bioloogiliste vanematega koos elavad noored ( $M = -0.46$ ,  $SD = 0.84$ ),  $t(66) = -1.73$ ,  $p = .09$ ,  $d = 0.43$ . Erinevused ei ole küll statistiliselt olulised, kuid efekti suuruse statistiku (Cohen'i  $d$ ) järgi on tegemist keskmise efektiga. Kokkuvõtlikult peab siiski ütlema, et esimene hüpotees ei leidnud kinnitust.

Ka teise hüpoteesi kehtivusele ei õnnestunud kinnitust leida, sest asenduskodudes elavate noorukite ( $M = 0.36$ ,  $SD = 0.49$ ) ja oma vanematega elavate noorukite ( $M = 0.43$ ,  $SD = 0.55$ ) vahel ei olnud olulisi erinevusi turvalisuse väärtustamises,  $t(66) = 0.56$ ,  $p = .58$ ,  $d = -0.13$ .

Kolmas hüpotees ei leidnud samuti kinnitust, sest asenduskodudes elavate noorte ( $M = -0.60$ ,  $SD = 0.54$ ) ja oma vanematega elavate noorte ( $M = -0.68$ ,  $SD = 0.94$ ) vahel ei leitud olulisi erinevusi konformsuse väärtustamise osas,  $t(54.79) = -0.42$ ,  $p = .68$ ,  $d = 0.10$ .

Leiti, et asenduskodus elavad noored ( $M = 0.23$ ,  $SD = 0.48$ ) ei väärtusta statistiliselt oluliselt enesemääratlemist rohkem kui oma vanematega koos elavad noored ( $M = 0.16$ ,  $SD = 0.49$ ),  $t(65) = -0.63$ ,  $p = .53$ ,  $d = 0.14$ . See tähendab, et ka neljas hüpotees ei leidnud kinnitust.

Viienda hüpoteesi kohaselt peavad asenduskodudes elavad noorukid saavutust vähemoluliseks kui oma vanematega elavad noorukid, kuid see hüpotees ei leidnud kinnitust. Asenduskodudes elavate noorte ( $M = 0.22$ ,  $SD = 0.61$ ) jaoks ei ole saavutus statistiliselt vähem oluline kui oma vanematega elavate noorte jaoks ( $M = 0.34$ ,  $SD = 0.75$ ),  $t(66) = 0.74$ ,  $p = .47$ ,  $d = -0.18$ .

Ka kuues hüpotees ei leidnud kinnitust, sest asenduskodudes elavate noorte ( $M = -0.89$ ,  $SD = 0.96$ ) ja oma vanematega koos elavate noorte ( $M = -1.05$ ,  $SD = 1.15$ ) vahel ei leitud statistiliselt olulisi erinevusi võimu väärtustamise osas,  $t(66) = -0.62$ ,  $p = .54$ ,  $d = 0.15$ .

Schwartz'i täiustatud teooriast lähtuvalt ei olnud antud töös võimalik põhjendatud hüpoteese püstitada, sest töö autorile teadaolevalt ei ole varasemalt samalaadseid uurimusi, milles tuginetaks 19 väärtusega teooriale, läbi viidud. Siiski võimaldab antud töö raames kasutatud küsimustik väärtuste erinevusi täpsemalt vaadata ning seetõttu on Schwartz'i täiustatud teooria kohaste väärtuste keskmised tulemused kahe grupi lõikes välja toodud tabelis 2.

Tabel 2. Schwartz'i 19 väärtuse keskmised ja nende standardhälbed (keskmistatud kujul), valimite suurused, *t(df)*-väärtused ja *p*-väärtused

| Väärtus                          | Koos bioloogiliste vanematega elavad noored |          | Asenduskodus elavad noored |          | <i>t(df)</i> | <i>p</i> |
|----------------------------------|---|----------|----------------------------|----------|--------------|----------|
|                                  | <i>M(SD)</i>                                | <i>N</i> | <i>M(SD)</i>               | <i>N</i> |              |          |
| Enesemääratlemine – mõte         | 0.18 (0.65)                                 | 35       | 0.20 (0.61)                | 33       | -0.13(66)    | .90      |
| Enesemääratlemine – tegu         | 0.13 (0.67)                                 | 35       | 0.20 (0.60)                | 33       | -0.45(66)    | .65      |
| Stimulatsioon                    | -0.04 (0.97)                                | 35       | 0.28 (0.66)                | 31       | -1.56(64)    | .12      |
| Hedonism                         | 0.48 (0.65)                                 | 35       | 0.20 (0.73)                | 34       | 1.73(67)     | .09      |
| Saavutus                         | 0.34 (0.75)                                 | 35       | 0.22 (0.61)                | 33       | 0.74(66)     | .47      |
| Võim – dominantsus               | -1.18 (1.32)                                | 35       | -1.25 (1.11)               | 33       | 0.24(66)     | .81      |
| Võim – ressursid                 | -0.92 (1.08)                                | 35       | -0.54 (1.19)               | 34       | -1.38(67)    | .17      |
| Maine                            | 0.52 (0.71)                                 | 35       | -0.08 (0.77)               | 33       | 3.36(66)     | .001     |
| Turvalisus – isiklik             | 0.36 (0.64)                                 | 35       | 0.31 (0.61)                | 34       | 0.31(67)     | .76      |
| Turvalisus – ühiskondlik         | 0.49 (0.85)                                 | 35       | 0.40 (0.57)                | 33       | 0.52(66)     | .60      |
| Traditsioonid                    | -0.46 (0.84)                                | 35       | -0.14 (0.65)               | 33       | -1.73(66)    | .09      |
| Konformsus – reeglid             | -0.92 (1.35)                                | 35       | -0.80 (0.86)               | 33       | -0.45(58)    | .65      |
| Konformsus –<br>interpersonaalne | -0.43 (0.88)                                | 35       | -0.43 (0.70)               | 34       | 0.01(67)     | .996     |
| Alandlikkus                      | -1.09 (0.90)                                | 35       | -0.97 (0.84)               | 32       | -0.56(65)    | .58      |
| Heasoovlikkus –<br>sõltumine     | 0.80 (0.56)                                 | 35       | 0.68 (0.60)                | 34       | 0.87(67)     | .39      |
| Heasoovlikkus –<br>hoolimine     | 0.85 (0.51)                                 | 35       | 0.69 (0.47)                | 34       | 1.34(67)     | .18      |
| Kõikehaaravus – hool             | 0.08 (0.77)                                 | 35       | 0.46 (0.48)                | 33       | -2.43(58)    | .02      |
| Kõikehaaravus – loodus           | -0.20 (0.99)                                | 35       | -0.34 (0.83)               | 34       | 0.64(67)     | .52      |
| Kõikehaaravus – sallivus         | 0.04 (0.70)                                 | 35       | 0.17 (0.73)                | 34       | -0.76(67)    | .45      |

Märkus: *M* – aritmeetiline keskmine; *SD* – standardhälve; *N* – valimi suurus; *t(df)* – *t*-väärtus (sulgudesse lisatud vabadusaste); *p* – olulisuse tõenäosus

## Järeldused ja arutelu

Käesolevas töös püüti teada saada, kas ja kuidas asenduskodudes elavate noorte ja oma vanematega koos elavate noorte väärtused omavahel erinevad. Eeldati, et noorukite perekondliku tausta ja väärtuste kujunemise vahel on seos, sest varasemalt on leitud, et inimeste väärtused võivad keskkonna mõjul (nt sõda, migratsioon) muutuda (Daniel jt, 2013; Lönnqvist, Jasinskaja-Lahti ja Verkasalo, 2011) ning teismeliste väärtuste muutumiseks piisab isegi ühe filmi vaatamisest (Döring ja Hillbrink, 2015). Asenduskodude ja oma vanematega elavate noorte väärtuseid varasemalt uurinud Tulviste ja Gutman (2003) leidsid nimetatud gruppide vahel väärtuste osas mitmeid erinevusi ning antud töös lähtuti suures osas nimetatud töö tulemustest. Varasematele uurimistöodele tuginedes püstitati kuus hüpoteesi, millest aga ühelegi kinnitust ei õnnestunud leida.

On võimalik, et töös käsitletud gruppide vahel on tegelikkuses erinevused olemas, kuid neid ei suudetud tuvastada. Üheks põhjuseks võib olla see, et valimid olid liiga väikesed (asenduskodude noori kaasati 34, oma vanematega koos elavaid noori 35). Võib-olla oleks suudetud leida statistiliselt olulisi erinevusi juhul, kui kummassegi gruppi kuulunuks rohkem inimesi. Eriti oluline näib see traditsioonide puhul, sest nimetatud väärtuse osas tundub erinevus kahe grupi vahel süstemaatilisem, millele viitab tunduvalt väiksem  $p$ -väärtus ( $p = .09$ ) kui teiste töös käsitletud väärtuste puhul. Suurema valimi korral oleks gruppidevaheline erinevus ehk ületanud ka statistilise olulisuse läve, mille korral  $p$ -väärtus on vähemalt  $.05$  või väiksem. Ei saa täielikult välistada ka võimalust, et ülejäänud väärtuste osas on uuritud gruppide vahel erinevusi, kuid need võivad olla väikesed ning nende tuvastamiseks oleks tarvis läbi viia taoline uurimus tunduvalt suurema valimiga. Tulviste ja Gutman'i (2003) ning Tulviste (2011) uurimused annavad alust arvata, et tegelikud erinevused asenduskodude ja tavakodude noorte vahel on olemas ning seepärast on võimalik, et antud töös neid lihtsalt ei suudetud tuvastada.

Üheks võimaluseks on ka see, et asenduskoduhooldusele sattudes noorte väärtused muutusid, kuid ajapikku saavutasid jälle endise taseme. Lönnqvist, Jasinskaja-Lahti ja Verkasalo (2011) täheldasid migreerumise tagajärjena väärtuste muutumist, kuid kui migrantide väärtusi uuriti uuesti kahe aasta möödudes, olid need saavutanud algsele ligilähedase taseme (Lönnqvist, Jasinskaja-Lahti ja Verkasalo, 2013). Käesolevas uurimistöös ei võetud kontrolli alla seda, kui kaua noored asenduskoduhooldusel on olnud ning sellest tingituna ei pruugi saadud tulemused täpselt peegeldada asjaolu, kas asenduskoduhooldusele sattumise tagajärjel noorte väärtused muutuvad või mitte.

Tuleb arvestada ka võimalusega, et asenduskodude ja oma vanematega koos elavate noorte vahel ei pruugi olla tegelikke erinevusi väärtuste osas. Kuigi varasemalt on Tulviste ja Gutman (2003) erinevused leidnud, siis nende artikkel on nüüdseks 14 aasta vana ning ei pruugi peegeldada tänapäevast olukorda. Nende aastate jooksul on asenduskoduteenus läbi teinud olulisi muutusi ning on võimalik, et selle tulemusena ei ole oma vanematega elavate ja asenduskodude noorte vahel väärtuste osas enam märgatavaid erinevusi. Samas on asenduskodude ja tavakodude noorte vahel leitud ka teisi erinevusi peale väärtuste (Tulviste, 2011). Viimasena nimetatud töö põhjal ei saa küll teha otseseid järeldusi väärtuste erinevuse kohta, kuid see annab siiski alust arvata, et tegu ei ole homogeensete gruppidega.

### *Töö puudused ja piirangud*

Uurimistöö raames oleks võinud kõigi osalenute vastamisviis olla ühesugune – kas kõik vastavad interneti teel või siis paber kandjal. Antud töös vastasid kõik oma vanematega koos elavad noored küsimustikule interneti teel, kuid asenduskodudes elavatest noortest vastas sel moel vaid seitse osalejat. See võis tulemustes põhjustada nihke, mille olemasolust töö autor teadlik ei ole. Näiteks paber kandjal vastajaid võis mõjutada võõra inimese (uurimistöö autori) kohalolu. Igasuguste tahtmatute mõjutuste vältimiseks võiks olla osalejatel võimalikult sarnased tingimused ning ühtne vastamisviis on üks, mille tagamisele tuleks mõelda, kui tulevikus sarnast uurimistööd läbi viia.

Uurimistöös ei arvestatud seda, kas ja kui tihti asenduskodudes elavad noored oma bioloogiliste vanematega suhtlevad. Seega võis asenduskodude noorte hulgas olla väga erineva taustaga inimesi (mõni võib-olla ei puutu oma vanematega üldse kokku, mõni aga käib tihti nädalavahetustel kodus). Knafo ja Schwartz'i (2004) tööst selgus, et vanematel on roll teismelise väärtuste kujunemisel. Siinkohal tekivad aga suured erinevused juba asenduskodude noorte grupi siseselt – oma vanematega tihti kokku puutuvad noored saavad ilmselt mõjutusi vanematelt (ka väärtuste osas), samas kui oma vanematega mitte kokku puutuvad asenduskodude noored vanemate väärtustest ilmselt mõjutatud ei saa. Seega oleks hea, kui oleks võimalik asenduskodude noorte tausta põhjalikumalt uurida ning moodustada asenduskodude noorte grupi siseselt alagruppe selle järgi, kui tihti noored oma vanematega kokku puutuvad.

Puudusena võib välja tuua ka juba varasemalt mainitud valimite väiksuse. Võimalik, et tulemused oleks rohkemate vastajate korral ka pisut teistsugused, kuid kindel on see, et uurimistöö tulemused võimaldaksid suurema osalejate arvu korral tulemusi laiemalt üldistada.

Praeguste tulemuste üldistamisega tuleks olla äärmiselt ettevaatlik ning pigem pakub antud töö võimalust edasiseks uurimistööks samas valdkonnas, varustades autorit juba mõningase kogemuse ja õppetundidega.

### *Tulevikuperspektiiv*

Samalaadset uurimistööd võiks tulevikus korrata, kuid mastaapsemalt. Valimid võiksid olla suuremad, et saada usaldusväärsemaid tulemusi. Lisaks võiks uurimusse kaasata rohkem vanusegrupe. Antud töös uuriti 16–18aastaste noorte väärtusi, kuid võiks kaasata ka nooremas teismeeas osalejaid, mis võimaldaks täpsemini uurida erinevusi vanusegruppide vahel. Rohkemate osalejate korral oleks mõttekas uurida ka poiste ja tüdrukute vahelisi erinevusi.

Andmete kogumise käigus selgus, et suur osa noortest elab ühe vanemaga (kokku osales uurimistöös 98 noorukit, kellest 21 elasid emaga ja 1 koos isaga). Hetkel on üksikvanema poolt kasvatatavad noored uurimistöö andmeanalüüsist välja jäetud, kuid nad moodustavad tegelikult üsna suure osa vastajate koguhulgast. Seetõttu oleks mõistlik samas valdkonnas edasist uurimistööd tehes arvestada ka ühe vanemaga koos elavate noorukite grupp uurimistöösse. Sel moel läheks vähem andmeid kaduma ning saaks läbi viia täpsemaid gruppidevahelisi võrdlusi.

Schwartz'i täiustatud teooriast lähtuvaid väärtusi uurides tuli välja, et gruppide vahel esineb statistiliselt oluline erinevus kahe väärtuse vahel: maine ja kõikehaaravus – hool (vt tabel 2). Käesolevas töös lähtuti aga algsest teooriast, mis eristab kümmet erinevat väärtust ning statistiliselt olulisi tulemusi ei leitud, samas kui täiustatud teooriast lähtuvalt olid olulised erinevused olemas. Gruppide võrdlemisel on eesmärgiks siiski võimalikult täpselt teada saada, kas ja millised erinevused võrreldavate gruppide vahel on ning seda võimaldab Schwartz'i täiustatud teooria, mis eristab 19 väärtust. Niisiis oleks igati mõistlik edasises uurimistöös lähtuda täiustatud väärtuste teooriast.

### *Kokkuvõte*

Uurimistöö tulemusena leiti, et asenduskodude noorte ja oma vanematega koos elavate noorte vahel ei ole olulisi erinevusi väärtuste osas. Seega ei õnnestunud saada sarnaseid tulemusi Tulviste ja Gutman'i (2003) uurimusega. Põhjuseks võib olla asjaolu, et nüüdsel ajal nende gruppide vahel erinevused väärtuste osas puuduvad, kuid on ka võimalik, et antud töös ei suudetud tegelikke väärtusi lihtsalt tuvastada. Igal juhul vajaks antud töös käsitletud teema edasist uurimist, et oleks võimalik põhjanevaid järeldusi teha.

**Tänuõnad**

Soovin tänada oma juhendajat Toivo Aavikut toetuse, ideede ja juhendamise eest. Täna südamest ka kõiki uurimistöös osalenud noori ning uurimistöö valmimisele kaasa aidanud asenduskodude ja koolide töötajaid.

**Kasutatud materjalid**

- Aavik, T., Dobewall, H. (2017). Where is the Location of “Health” in the Human Values System? Evidence from Estonia. *Social Indicators Research*, 131(3), 1145-1162. doi:10.1007/s11205-016-1287-4
- Bardi, A., Goodwin, R. (2011). The Dual Route to Value Change: Individual Processes and Cultural Moderators. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42(2), 271-287. doi:10.1177/0022022110396916
- Bardi, A., Lee, J. A., Hofmann-Towfigh, N., Soutar, G. (2009). The structure of intraindividual value change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(5), 913-929. doi:/10.1037/a0016617
- Daniel, E., Fortuna, K., Thrun, S. K., Cioban, S., Knafo, A. (2013). Brief report: Early adolescents' value development at war time. *Journal of Adolescence*, 36(4), 651-655. doi:10.1016/j.adolescence.2013.03.009
- Döring, A. K., Hillbrink, A. (2015). Brief report: Into the wild? How a film can change adolescents' values. *Journal of Adolescence*, 40, 78-82. doi:10.1016/j.adolescence.2015.01.006
- Gouveia, V. V., Vione, K. C., Milfront, T. L., Fischer, R. (2015). Patterns of Value Change During the Life Span: Some Evidence From a Functional Approach to Values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 4(9), 1276-1290. doi:10.1177/0146167215594189
- Ismayilova, L., Ssewamala, F., Huseynli, A. (2014). Reforming child institutional care in the Post-Soviet bloc: The potential role of family-based empowerment strategies. *Children and Youth Services Review*, 47(2), 136-148. doi:10.1016/j.childyouth.2014.09.007
- Knafo, A., Schwartz, S. H. (2004). Identity formation and parent-child value congruence in adolescence. *British Journal of Developmental Psychology*, 22(3), 439-458. doi:10.1348/0261510041552765
- Lönnqvist, J-E., Jasinskaja-Lahti, I., Verkasalo, M. (2011). Personal Values Before and After Migration: A Longitudinal Case Study on Value Change in Ingrian-Finnish Migrants.

- Social Psychological and Personality Science*, 2(6), 584-591.  
doi:10.1177/1948550611402362
- Lönnqvist, J.-E., Jasinskaja-Lahti, I., Verkasalo, M. (2013). Rebound Effect in Personal Values: Ingrian Finnish Migrants' Values Two Years After Migration. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(7), 1122-1126. doi:10.1177/0022022113480040
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65. doi: 10.1016/S0065-2601(08)60281-6
- Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). doi:10.9707/2307-0919.1116
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J.-E., Demirutku, K., Dirilen-Gumus, O., Konty, M. (2012). Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(4), 663-688. doi:10.1037/a0029393
- Sundberg, R. (2014). Value Stability in an ISAF Contingent. *Journal of Personality*, 84(1), 91-101. doi:10.1111/jopy.12142
- Tulviste, T. (2011). Autonomy, Educational Plans, and Self-Esteem in Institution-Reared and Home-Reared Teenagers in Estonia. *Youth & Society*, 43(4), 1335-1354. doi:10.1177/0044118X10384497
- Tulviste, T., Gutman, P. (2003). A comparison of value preferences and attitudes toward collectivism of institution-reared and home-reared teenagers. *European Journal of Psychology of Education*, 18(1), 33-42. <http://www.jstor.org/stable/23420376>
- Tulviste, T., Konstabel, K., Tulviste, P. (2014). Stability and change in value consensus of ethnic Estonians and Russian-speaking minority. *International Journal of Intercultural Relations*, 39(1), 93-102. doi:10.1016/j.ijintrel.2013.10.003
- Tulviste, T., Tamm, A. (2014). Brief report: Value priorities of early adolescents. *Journal of Adolescence*, 37(5), 525-529. doi:10.1016/j.adolescence.2014.04.006

**LISA 1. Väärtuste definitsioonid nende aluseks olevate motivatsioonide põhjal (Schwartz jt, 2012 järgi)**

1. Enesemääratlemine – mõte (*self-direction – thought*): vabadus iseseisvalt mõelda ning oma võimeid arendada
2. Enesemääratlemine – tegu (*self-direction – action*): vabadus otsustada iseseisvalt oma tegutsemise üle
3. Stimulatsioon (*stimulation*): põnevus, uudsus ja muutused
4. Hedonism (*hedonism*): nauding ja meeleline rahulolu (*gratification*)
5. Saavutus (*achievement*): sotsiaalsete standardite kohaselt edu saavutamine
6. Võim – dominantsus (*power – dominance*): teiste inimeste üle võimu saavutamine
7. Võim – ressursid (*power – resources*): materiaalsete ja sotsiaalsete ressursside kontrollimise kaudu võimu saavutamine
8. Maine (*face*): turvalisus ja võim avaliku kuvandi hoidmise ja häbisse sattumise vältimise kaudu
9. Turvalisus – isiklik (*security – personal*): turvalisus inimese enese vahetus ümbruskonnas
10. Turvalisus – ühiskondlik (*security – societal*): turvalisus ja stabiilsus laiemas ühiskonnas
11. Traditsioonid (*tradition*): kultuuriliste, perekondlike ja/või religioossete traditsioonide hoidmine ja kaitsmine
12. Konformsus – reeglid (*conformity – rules*): reeglitele, seadustele ja formaalsetele kohustustele vastavuses olemine
13. Konformsus – interpersonaalne (*conformity – interpersonal*): teiste inimeste ärritamisest ja kahjustamisest hoidumine
14. Alandlikkus (*humility*): üksikindiviidi tähtsusetuse tajumine suuremas süsteemis
15. Heasoovlikkus – sõltumine (*benevolence – dependability*): oma grupis usaldusväärseks inimeseks olemine
16. Heasoovlikkus – hoolimine (*benevolence – caring*): oma grupi liikmete heaolule pühendumine
17. Kõikehaaravus – hool (*universalism – concern*): võrdsusele, õiglusele ja kõikide inimeste kaitsmisele pühendumine/selle eest vastutuse võtmine
18. Kõikehaaravus – loodus (*universalism – nature*): looduskeskkonna säilitamine
19. Kõikehaaravus – sallivus (*universalism – tolerance*): endast erinevate inimeste aktsepteerimine ja mõistmine

**LISA 2. Uurimuses osalejatele esitatud ankeet (paber kandjal vastamiseks)**

# Väärtuste uurimine

---

Informeerimine ja teadlik nõusolek

Olete alustamas vastamist küsimustikule Tartu Ülikooli psühholoogia eriala 3. kursuse üliõpilase uurimistöö raames. Töö eesmärk on uurida 16-18aastaste noorte väärtusi. Seda tehakse küsimustiku abil, mis koosneb 64st kirjeldusest. Teile kirjeldatakse lühidalt mõningaid inimesi ning Teie ülesandeks on numbrilisel skaalal märkida, kuivõrd Teie moodi see inimene on. Sealjuures:

- 6 väga minu moodi
- 5 minu moodi
- 4 mõõdukalt minu moodi
- 3 pisut minu moodi
- 2 pole minu moodi
- 1 pole üldse minu moodi

Pärast väärtusi uuriva küsimustiku täitmist esitakse Teile veel üks ankeet, milles küsitakse mõningaid isikuandmeid (näiteks sugu, vanus). Lisaks palun Teil küsimustikust eraldi panna kirja ka oma meiliaadress, et oleks võimalik hiljem saata üldine tagasiside uurimistöö tulemuste kohta (kuid meiliaadressi jätmine ei ole kohustuslik). Meiliaadresse ei viida hiljem küsimustikus või ankeedis antud vastustega kokku. Seega on Teie antud vastuste anonüümsus tagatud.

Küsimustikule vastamine võtab aega umbes 15-25 minutit. Palun, et vastaksite kõigile küsimustele täiesti ausalt.

Uurimuses osalemine on vabatahtlik ning Teil on õigus see igal hetkel pooleli jätta.

Head vastamist!  
Lisette Kandima  
lisette.kandima@gmail.com

## Väärtusi hindav küsimustik

Järgnevalt on kirjeldatud lühidalt mõningaid inimesi. Palun lugege iga kirjeldust ja märkige igale reale, kuivõrd Teie moodi see inimene on.

**6 väga minu moodi**

**5 minu moodi**

**4 mõõdukalt minu moodi**

**3 pisut minu moodi**

**2 pole minu moodi**

**1 pole üldse minu moodi**

- |     |   |   |   |   |   |   |   |
|-----|---|---|---|---|---|---|---|
| 1.  | Talle on oluline iseseisvalt välja kujundada oma arusaamad/seisukohad.                        | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 2.  | Tema jaoks on oluline, et tema riigis oleks turvaline ja stabiilne olla.                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 3.  | Talle on oluline mõnusalt aega veeta.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 4.  | Tema jaoks on oluline vältida teiste inimeste endast välja viimist.                           | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 5.  | Tema jaoks on oluline, et ühiskonna nõrgemad ja haavatavamad oleksid kaitstud.                | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 6.  | Tema jaoks on oluline kohaneda erinevate muudatustega elus.                                   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 7.  | Ta tahab, et inimesed teeksid seda, mida ta neile ütleb.                                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 8.  | Talle on oluline mitte kunagi mõtelda, et ta pälvib enam kui teised inimesed.                 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 9.  | Tema jaoks on oluline looduse eest hoolitseda.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 10. | Tema jaoks on oluline, et teda kunagi ei häbistataks.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 11. | Talle on oluline otsida endale pidevalt erinevaid tegevusi.                                   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 12. | Tema jaoks on oluline leida midagi positiivset igast olukorrast, kuhu ta on sattunud.         | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 13. | Talle on oluline oma lähedaste eest hoolt kanda.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 14. | Talle on oluline omada võimu, mida raha omamine pakub.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 15. | Tema jaoks on väga oluline vältida haigestumist ja hoida oma tervist.                         | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 16. | Tema jaoks on oluline olla salliv kõikide erinevate inimeste ja inimrühmade suhtes.           | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 17. | Tema jaoks on oluline mitte kunagi rikkuda reegleid või eeskirju.                             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 18. | Tema jaoks on oluline oma tunnetega toime tulla nii, et need ei tee kahju talle ega teistele. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |

- |   |   |   |   |   |   |   |
|---|---|---|---|---|---|---|
| 19. Talle on oluline ise oma elu üle otsustada.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 20. Talle on oluline elus edasi jõuda, midagi saavutada.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 21. Talle on oluline alal hoida traditsioonilisi väärtusi ja mõtteviise.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 22. Tema jaoks on oluline, et inimesed, keda ta tunneb, teda täielikult usaldaksid.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 23. Tema jaoks on oluline olla jõukas.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 24. Tema jaoks on oluline luua vastastikust rahuldust pakkuvaid suhteid nii koolis, tööl, kodus kui ka võõrastega kohtudes. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 25. Tema jaoks on oluline loodust kaitsvatest tegevustest osa võtta.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 26. Talle on oluline mitte kunagi mitte kedagi pahandada.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 27. Tema jaoks on oluline ise oma arvamus välja kujundada.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 28. Tema jaoks on oluline hoida ja kaitsta oma avalikku mainet.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 29. Tema jaoks on väga oluline aidata endale kalleid inimesi.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 30. Tema jaoks on väga oluline olla füüsiliselt terve ja heas vormis.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 31. Talle on oluline tema isiklik kaitstuse ja turvatunne.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 32. Tema jaoks on oluline olla kindel ja usaldusväärne sõber.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 33. Tema jaoks on oluline riskida, et ellu põnevust tuua.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 34. Talle on oluline omada võimu, et panna inimesi tegema seda, mida ta tahab.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 35. Talle on oluline kõiki oma tegevusi iseseisvalt kavandada.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 36. Tema jaoks on väga oluline vältida haigestumist.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 37. Talle on oluline reeglitest kinni pidada isegi siis, kui keegi nende täitmist ei jälgi.                                 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 38. Tema jaoks on oluline olla väga edukas.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 39. Tema jaoks on oluline järgida oma perekonna tavasid või üldisi usulisi kombeid.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 40. Tema jaoks on oluline ära kuulata ja mõista endast erinevaid inimesi.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 41. Talle on oluline, et riik oleks tugev ja suudaks kaitsta oma kodanikke.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 42. Tema jaoks on väga oluline kaitsta oma tervist.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 43. Talle on oluline elumõnused nautida.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 44. Talle on oluline, et kõikidel inimestel maailmas oleksid elus võrdsed võimalused.                                       | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 45. Tema jaoks on oluline olla alandlik ja tagasihoidlik.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |

- |  |   |   |   |   |   |   |
|--|---|---|---|---|---|---|
| 46. Tema jaoks on oluline asju ise mõista.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 47. Tema jaoks on oluline väärtustada oma kultuuri traditsioone.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 48. Tema jaoks on oluline olla see, kes teistele korraldusi jagab.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 49. Tema jaoks on oluline kõikidele seadustele alluda.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 50. Talle on oluline saada igat sorti uusi kogemusi.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 51. Talle on oluline omada kalleid asju, mis näitavad ta rikkust.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 52. Talle on oluline kaitsta looduskeskkonda hävingu või saastamise eest.                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 53. Talle on oluline iga võimalust lõbutsemiseks kasutada.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 54. Talle on oluline hoolitseda endale lähedaste inimeste kõikide vajaduste eest.                          | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 55. Talle on oluline, et inimesed tunnustaksid ta saavutusi.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 56. Talle on oluline, et teda kunagi ei alandataks.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 57. Talle on oluline, et tema oma riik end kõikide ohtude vastu kaitseks.                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 58. Tema jaoks on oluline mitte kunagi teisi inimesi välja vihastada.                                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 59. Ta peab oluliseks, et kõiki inimesi koheldakse õiglaselt, sealhulgas isegi neid, keda ta ise ei tunne. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 60. Talle on oluline vältida igasuguseid ohte.   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 61. Talle on oluline rahulduda sellega, mis tal on, ega tahta enam.  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 62. Talle on oluline, et kõik ta sõbrad ja perekond võivad täielikult temale loota.                        | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 63. Tema jaoks on oluline olla vaba ja oma tegemiste üle ise otsustada.                                    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
| 64. Tema jaoks on oluline tunnustada inimesi isegi siis, kui ta nendega eri meelt on.                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |

## Demograafilised andmed

Alljärgnevalt soovin Teie kohta veidi lisainformatsiooni. See on vajalik, et saaksin töö hilisemas etapis erinevaid seoseid uurida.

Sugu:

mees            naine

Vanus (täisaastates):

\_\_\_\_\_ aastat

Elan:

koos (bioloogiliste) vanematega

koos (bioloogilise) emaga

koos (bioloogilise) isaga

koos kasuvanematega

asenduskodus

üksi

muu (palun täpsusta): \_\_\_\_\_

Elukoha maakond:

\_\_\_\_\_

Aitäh, et andsid oma panuse!

*Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.*

*Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.*

*Lisette Kandima*